

A JOGSZOCIOLÓGIA MUNKAKÖRE

Irta: SZABÓ IMRE (Munkács)

Az emberi érdeklődés útjának parabolája érdekes, figyelemreméltó jelenség. *Achille Loria* mondja a szociológia feladatáról és iskoláiról irt könyvében, hogy ez az érdeklődés kezdetben enciklopédikus volt, a fejlődés folyamán azonban speciális vizsgálódási területekre tért le, ahogy az ember a felfedett tényeknek mélységeit kutatta. Csak miután észrevette a részletek mélyén a közös magot s meglátta a jelenségek összefüggését, érezte szükségét annak, hogy a részleteredményeket keretbe foglalja s ekkor fordult egy átfogó, az egyes tudományok eredményeit általános szempontokból értékelő és rendszerező tudományhoz: a szociológiához. Az emberi érdeklődésnek ez az útja azonban nem fejlődött önmagában, mindentől függetlenül és az enciklopédikus nézőpontot nem csak a tudomány-ágaknak bizonyos közös gyökérig nyúlása idézte elő. A 19. század társadalmi komplikációi, az intenzív, gyorsütemű változások, a társadalom jelenségeinek egyre inkább előtűnő összefüggése megkivánta azt a tudományt, amely fényt derít e társadalmi tünemények eredetére, kölcsönös kapcsolataikra, egymásra gyakorolt hatásra, fejlődésük irányára és a gyűjtött tapasztalatok alapján következtetéseket von le a jövőre nézve. Összegezve: a szaktudományok fejlődése és kimélyítése egyrészt, — és az általános társadalmi helyzet, a társadalom jelenségei közötti, egyre inkább kivilágító összefüggéseknek a váza, másrészt: — ezek hívták életre az átfogó társadalomtudományt, a szociológiát.

Az „új tudomány“, amely a 19. század jellegzetes terméke, — éppúgy, ahogy a nemzetgazdaságtan a 18. századé, — nem dicsekedhet homogenitásával. Összegezése bizonyos társadalomtudományoknak, melyek a részleteket vizsgálják. Ezek közül főleg három csoportot tart *Durkheim* fontosnak a szociológiai számára: mindenekelőtt az államot tanulmányozó, majd a regulatív működéseket (jog, erkölcs, vallás), — végül a gazdasági funkciókat vizsgáló tudományágakat. Magába foglalja tehát a szociológia a jog vizsgálatát is, de csak saját szempontjából: mint a társadalom fejlődésének egyik hatóerejét, összetevőjét. Az az új diszciplína viszont, amelyet most kísérünk meg körvonalazni, ezt az összefüggést elsősorban megfordítja; nem az általános társadalomtudomány szekerébe fogja egyik mozgatóerőnek a jogot, hanem ennek, a jognak középpontba állításával azt a hatást vizsgálja, amelyet a jog kialakulására, rendszerére, fejlődésére a társadalom gyakorol. A szociológia a jogot csak úgy tekinti, mint a társadalom életében szerepet játszó erő-összetevőt; annak kialakulását, részletesebb összetételét nem igen vizsgálhatja, mert az kívül esik kitzűzött feladatán, illetve túllép azon. A jognak annyi jelentőséget tulajdonít, amennyit az társadalmi jelentőségének megfelelően érdemel. Ezzel szemben a jogszociológia kizárólagos tárgya ez a részlet, a jog; első szempontja nem az, hogy a jog egyike a társadalmi hatóerőknek, hanem fordítva állítja be: mindenekelőtt társadalmi terméknek tartja azt. Felfedi azokat a társadalmi

erőket, amelyek a jogrendszerek kialakításánál rendszerint egyíthetők. A szociológiai módszerét alkalmazza így egy kisebb vizsgálódási területen.

Ez a tudomány természetesen a szociológiánál is újabb keletű, hiszen abból folyik. A társadalom és jog közti viszony, a jognak társadalmi terméként való felfogása csak az újabb fejlődés folyamán kerülhetett napvilágra. A feudalizmusban a jognak igen csekély volt a szerepe. A modern jog megindítója, a természetes jog például a jogot nem mint az osztályviszonyoktól, az általános társadalmi és gazdasági helyzetől, politikai fejlődéstől, jogtudományok állapotától, kulturális nivótól, stb. függő és általuk determinált jelenséget veszi, hanem mint valami felülről elsődlegesen adott, örökérvényű, a társadalmi viszonyoktól független szabályok rendszerét. Számára csak az árutermelők kapcsolata létezik; ezt egy kivülről megszabott, minden időkbén egyformán érvényes jog szabályozza. Csak akkor, amikor a kapitalizmus fejlődésével a társadalom mozgása gyorsabbá vált és a jogviszonyok is gyakoribb változásokon mentek át, lett nyilvánvaló, hogy az addig örök, abszolút érvényűnek hitt jog egyáltalán nem megváltoztathatatlan. A társadalmi szerződés gondolata már egészen nyíltan fejezte ki azt aényt, hogy a jog a társadalomtól, annak szervezetekbe, államokba különült alakulataitól függ. Ez a kapcsolat még nyilvánvalóbb lett a polgári társadalom virágzása idejében. Amikor újabb nehézség tűnt elő, amely nem tette ugyan kétségessé a kettő, a társadalom és jog közötti összefüggést, de mindenesetre sokkal bonyolultabbá, ködösebbé. Érintsük röviden ezt a kérdést, hogy jellemző képet kapjunk az összefüggésről, amely távolról sem olyan egyszerű. A feudalizmus jogrendszerében (ha ugyan beszélhetünk egyáltalán „rendszerrel“ a hűbériség idején) az osztályviszonyok nyíltan látszottak és a jog láthatóan, egyenesen az uralkodó réteg érdekeit védte, ha kellett, a legdurvább eszközökkel is. A tőkés társadalomban viszont más a helyzet. Ott mindenekelőtt biztosítják mindenki számára a szabadságot, a szabad kezdeményezés jogát. Az osztályok erőviszonyának kézzelfogható megnyilvánulása a jogban lehetetlen ott, ahol mindenki számára egyformán proklamálják a vállalkozás szabadságát (természetesen ezzel csak azok élhetnek, akik megfelelő eszközökkel rendelkeznek hozzá.) A jog, amely a uralkodó osztály érdekeinek egyik legfontosabb védelmezője, nem jelentkezik itt leplezetlenül s nem védheti az egyéneket, mint olyanokat (illetve azok pontosan körülhatárolt, megnevezett rétegét), hanem csak közvetve biztosítja az osztály érdekeit: azzal, hogy általánosságban, elvben mindenki számára garantálja a vállalkozás, árutermelés szabadságát, — elhallgatva, hogy ez konkrétan csak egy kisebbségre vonatkozik. Épp' ezért ez a szabadságot hirdető jog nem nyilatkozik meg álarcnélküli formájában, mint egyetlen, a hatalmi osztálytól származó és azt védő rendszere a szabályoknak, hanem úgy lép fel, „mint egy absztrakt kollektív személytől kiinduló kényszer“ — írja *Pasukanis* (Allgemeine Rechtslehre und Marxismus), mely mindegyik, a jogi kapcsolatokban résztvevő érdekében jelentkezik. Innen ezután az a látszat, mintha egy, az osztályok fölé emelkedő erő igazgatná a polgári demokráciában az államot s nem az egyént és annak érdekeit, de egy kollektivumot védene (ismét ki kell hangsúlyoznunk, hogy ez a védelem fiktív, mert módot nyújt ugyan formailag, elvben mindenkinek a szabad árutermelésre, de ezt a szabadságot — jól tudjuk — a társadalomnak csak kis rétege használhatja fel.) Ebben a látszólag osztályok felett álló jogrendben — melynek osztálytartalma akkor derül ki, mikor alkalmazzák, mert a

törvények szövegéből nem látszik — az uralkodó osztályok érdeke mellett a parlamentarizmus el nem vitatható eredményeképpen a társadalom általános erőviszonyai, az elnyomott osztályok súlya is érvényesül, mint módosító tényező. A polgári jog, amely a tőkés államokban, ezekben a kifejezetten jog-államokban kerete és alapja a társadalomnak, így komplikált, számos tényezőtől befolyásolt, burkolt s bizonyos fokig absztrakt kifejezője az osztályok erőviszonyainak.

Ez a látszólag harmadik személytől kiinduló jog azután egyaránt hat az osztályokra; főként az osztályoktól külszínre független demokratikus jognál lesz nyilvánvaló annak társadalomalakító szerepe. Itt jutottunk el a jogszociológia és szociológia érintkezési felületéhez. Eddig úgy jellemeztük a jogszociológiát, mint a jog kialakulását társadalmi szempontból vizsgáló tudományt. Most kiszélesítjük annak tartalmát és a másik oldalát nézzük. A már kialakult, érvényben lévő és működő jognál ez az új oldal azt jelenti, hogy ha a jogot az uralkodó osztály formálja is ki, az visszahat a társadalomra, sőt magára az osztályra is, amelyik létrehozta. A jogszociológia tehát nemcsak a jog kialakulását vizsgálja, hanem annak társadalmi funkcióját, hatását is. E területen tehát az általános szociológia egy részét foglalja magában, mivel a jogot, mint a társadalmi hatóerők egyikét nézi. De a jogszociológia azzal különbözik mégis e pontban a szociológiától, hogy számára a jog kialakulása és hatása szerves egész, melyet nem tud szétválasztani, s nem tudja függetlenül csak az utóbbit, a hatást vizsgálni, mint azt részben a szociológia teszi.

Összefoglalva tehát, a jogszociológia vizsgáldását két részre bonthatjuk (bár, ismételjük, ez a két rész a valóságban elválaszthatatlan). Az új tudomány egyrészt: a jognak, mint társadalmi terméknek kialakulását figyeli és felfedi a közte és a társadalom közötti elsődleges összefüggést, amely szerint a jog kialakulásánál a társadalmi viszonyok — ok és a jog: okozat. Másrészt azonban a jogszociológia a már kialakult jogot nézi, — azt a jelenséget, hogy a jog cselekvőleg visszahat a társadalomra, erősíti, vagy gyengíti az osztályokat, keretet ad annak életéhez; az előbbi ok-okozat viszony tehát fordítva is áll. A jogszociológia feladata, hogy az oknak és okozatnak, a társadalomnak és jognak (melyek közül mindakettő egyszerre ok is, okozat is) ezt a bonyolult egymásrahatását felfedje.

A jogszociológia tárgya egy adott jogrendszer. Ez a jogrendszer a társadalom egy elhatárolt részében, az államban alakul ki és működik. Az állam a maga történelmi fejlődésével, gazdasági, kulturális viszonyaival, osztályerőinek megoszlásával megadja az illető jogrendszer sajátos szintézisét. A jogszociológia tehát mindenekelőtt az állammal foglalkozik, de csak annyiban, amennyiben ez kerete, életformája a mai társadalomnak és befolyásolja a jogot, annyiban tehát, amennyiben az állam a jog feltétele. Mert a centrális vizsgáldási tárgy az adott, működő, érvényes jogrendszer, akár írott törvényekben van lefektetve, akár csak mint szokásjog él; csak ebből ítélhetünk, amikor a jog kialakulását és hatását kutatjuk. De a jogrendszer nemcsak a jogszociológiának tárgya, hanem a többi, joggal foglalkozó tudományoké is. Meg

AZ ÉLET VÉGSŐ ÉRTELME A HÁBORÚ... „A történelem figyelmeztet, hogy a háború a normális állapot, nem a béke: a béke évei csak pihenőnapok a háború hosszú útján és a háború a legnagyobb és legistenibb szimbóluma az ár és apály törvényének, mely az emberi életet dominálja.“ (Camicia Nera.)

kell hát vonni a határt: miben különböznek ezek a jogtudományok egymástól, szemben állanak-e egymással, vagy eredményeikkel egymást támogathatják-e? Csak úgy alakul ki a jogszociológia képe, ha megszabjuk helyét az azonos tárgyú tudományok között, illetve feltárjuk a közöttük levő viszonyt.

A jogszociológia témájában azonos a jogtörténettel. Mind a kettő egy bizonyos jogrendszert vizsgál. De a jogtörténelem megmarad a leírásnál, a történetek, érvényben volt jogi intézmények regisztrálásánál. A jogszociológia ezen túl elsősorban folytonosságot keres, összefüggést az egymásrakövetkező jogrendszerek, vagy azoknak egyes ágai között. A leírás itt nem végecé, hanem csak eszköz, anyag. A jogtörténet nem keres elméletet, mellyel a jogváltozás folyamatát megmagyarázhatná, csak leír, anyagot gyűjt. Ebből az anyagból vonja ki azután általános szabályait, észrevételeit a jogszociológia; ebből épít teóriát és innen veszi bizonyítékait az elmélethez. Ennyiben tehát a jogtörténet egyik legfontosabb segédtudománya a jogszociológiának.

A jog-dogmatikának megvan a közös vizsgálódási nézőpontja a jogtörténettel, amennyiben végsőképpen szintén leír egy jogrendszert, — de nem ez a lényege. Igaz feladata abban áll, hogy a maga törvényt magyarázó módszereivel, — melyek a jogszociológia számára használhatatlannak, mert annyira sajátos dogmatikus módszerek, (grammatikai, legális, történelmi, extenzív, teleologikus, stb. magyarázat), megmutatja azt a határt, ameddig egy törvény, rugalmassága folyán, terjedhet, illetve ameddig azt a vele élő uralkodó osztály szükségleteinek megfelelően kiszélesítheti vagy szűkítheti. Számára az érvényes jog tabu, melyet elfogad, kialakulását és az abban együttműködő erőket nem kutatja, hanem módszereivel a törvények írásban és valóságban létezése között próbál összefüggést teremteni, és ez összefüggés szabályait leírni. Mivel így a papíron érvényes jog valódi életét adja, a jogszociológiának elengedhetetlen segédtudománya.

E kettővel, a jogtörténettel és jog-dogmatikával áll tehát a legszorosabb kapcsolatban a jogszociológia; az előbbi történelmi anyagot ad, melyből általános szabályokat lehet extrahálni s amelyben ép' az okozati összefüggés felfedésével, bemutatja a folyamatosságot. Az utóbbi (nem ugyan annak törvény-formáló tana, amely tisztán technikai kérdés), mint az adott jogrendszer dogmatikus magyarázója és érvényessége határainak megszabója egyenesen feltétele a jogszociológiának. El kell azonban határolnunk az új tudományt a jogfilozófiától; a jogszociológia nem vizsgálja a jog mélyebb értelmét, érvényességének okát, sem általában használt fogalmainak jelentését, hanem elfogadja az adott jogot alapul és vizsgálódási tárgyul. Ezek szerint tehát a jogszociológia, — miután elhatároltuk rokon tudományaitól, — mint sui generis disciplina jelenik meg előttünk a már fentebb vázolt kettős feladatkörrel (a jog kialakulása a társadalmi erők befolyása következtében — és a már érvényes jog hatása a társadalomra, amely őt létrehozta. A kettős feladat szorosan egybetartozik.)

Ha így körvonalaztuk a jogszociológiát, egyuttal nagy vonalakban megláttuk feladatát is. E feladatkör pontosabb megállapításához Kraft szavaiból induljunk ki: szerinte a törvény csak indexe a társadalmi helyzetnek (dr. Julius Kraft a *Handwörterbuch der Soziologie*-ben.) A törvényeket valamely állam törvényhozó szerve hozza s az állam általános gazdasági, politikai, kulturális helyzetének megfelelően formálja meg a törvényhozó hatalom. Mint már említettük, a jogszociológiának tehát a társadalmi helyzetnek az államhoz való viszonyából kell

kiindulnia. Fel kell fednie az osztályok és állam kapcsolatát, hogy így meglássa annak a szervnek az összetételét, amely a törvényeket alkotja. Nem fogadhatja el az államot független szervnek (mint azt a polgári demokrácia hirdeti), hanem az osztályok-állam-jog sorozatban látnia és láttatnia kell az összefüggést. Csak a törvényeknek és jogrendszernek általános és részletes visszavezetésével az elsődleges hatóerőig tudja teljes képét adni a jognak, mint társadalmi jelenségnek s csak az államnak, mint osztálymeghatározta szervezetnek felfedésével tűnik ki a jog determináltsága. A jogszociológia pedig tulajdonképpeni munkáját akkor kezdi, amikor megfosztotta függetlensége fikciójától a jogot.

Ha a jogszociológiát, mint Kraft tette (i. h.), az eddigi tudományokból származtatjuk, akkor egyrészt az oknyomozó jogtörténetből kell kiindulnunk, másrészt az általános társadalomtudománynak valamely külön területre való alkalmazásából. Az előbbiből következik a jog kialakulásának a vizsgálata, az utóbbiból működésének, hatásának bemutatása. Ezenkívül a jogtörténet adta a konkrét, gyakorlati vizsgálódás gondolatát, mert maga is egy megtörtént fejlődést mutat; az általános szociológiától viszont az elvont, elméleti jelleget emeljük ki, amely szabályszerűségek után kutat. Így a jogszociológia is kettős céllal indul: egy elméletivel, elvonttal és egy konkrétal.

Az elméleti feladat abban áll, hogy a történelem folyamán előforduló és a szemünk előtt élő jogrendszerek alapos vizsgálatából általános szabályokat vonjunk le. E jogrendszerek szociológiai vizsgálatánál előtűnő szabályok megvilágítják azokat az erőket, amelyeknek együtthatása alakítja ki a jogot, valamint azt is, hogy ez a társadalmilag alakult jog hogyan terjeszti ki hatását a társadalom egészére. Túlhaladott álláspont az az egyszerű séma, hogy a jog, mely a társadalmi felülépítmény egy része, nem egyéb, mint a gazdasági viszonyok tükörképe (Uljanov utalt Klara Zetkinnel folytatott beszélgetéseiben arra, hogy a dolgok távolról sem olyan egyszerűek, ahogy azt a történelmi materializmus vulgáris magyarázóik képzelik). Társadalmi, kulturális, stb. tényezők szintén fontos alakítói a jogi intézményeknek és az egész jogrendszernek, ahogy az nem pusztán az uralkodó osztály műve. Példának vegyük a fasiszta jogot, mely a szemünk előtt alakult ki, — abból is a büntetőjogot, mint az egyén és társadalom viszonyának legjobb jogi kifejeződését. Nézzük az olasz és német új büntetőjogot (utóbbinak jogszociológiai jellemzését a *Korunk* 1934. 10. számában próbáltuk adni). Bár mindakettő fasiszta állam, — büntetőjoguk lényegesen különböző. A német: kaotikus, rendszertelen, durva erőszak érvényesül benne, jogilag dilettáns munka, melynek főcélja az volt, hogy megfelelő propaganda-hatást érjen el. Az olasz ezzel szemben kiválóan megépített, modern büntetőjogi szempontoknak megfelelően rendszerezett egész, annyi büntetőjogi reformeszmével tele, amennyit csak egy fasiszta rendszer elbír. Mivel magyarázhatjuk azt, hogy két, gazdasági alapjában egyforma rendszer olyan különböző büntetőjogot alakít ki? Mindenekelőtt a két fasiszta ideológiája közötti különbséggel, amely a jogban is kifejeződik; az első kifejezetten misztikus, irracionális egész elméletében; a másik ésszerűbb, élesebb, faji és nemzeti messzianizmus nélkül, nyiltabban számol az osztályellentétekkel. De ezen túl a különbség, illetve az olasz fasiszta büntetőjog magasabb nivelójának az oka abban rejlik, hogy Olaszország a modern büntetőjog hazája; ott éltek mindig annak legkiválóbb képviselői. A büntetőjog-tudósok most is inkább tudományos szempontokhoz igazodtak, amelyek a büntetőjog ottani tradíciójából következtek; tervezetüket ezeknek megfelelően ké-

szítették el és abból a rendszer hivatalos vezetői csak azt vágták ki, ami érdekükkel kifejezetten ellenkezett. Adott esetben tehát az említett érdekes jelenség azt az észrevételt adja, hogy a jog kialakulására többé-kevésbé döntő befolyással lehet az illető jogtudomány állása, a jogtudósok képessége. Ezzel és az ilyesfajta megállapításokkal a jogszociológia általános, teoretikus részét gazdagítjuk és a gazdasági élet-jog-viszonyba módosító tényezőket iktathatunk.

A jogszociológia általános feladatkörét nagyjában így vázolhatjuk fel:

teljes egészében ismertetni azt a szerepet, amelyet a jog játszik a társadalom életében; (ez a szerep különösen fontos a modern, kapitalista államokban);

kutatni a jogváltozás módozatait és lehetőségét — azt a határt, ameddig egy jogi intézmény saját rugalmassága folytán terjedhet és mikor, milyen társadalmi változások hatására kell átadni helyét új jogoknak;

felfedni a jog és társadalom egymásrahatását teljes egészében (ezt a kapcsolatot általában két részre bontják és rossz elnevezéssel dinamikus vizsgálódásról beszélnek a jog kialakulásának kutatásakor, sztatikusról egy fennálló, érvényes jogrendszer szemlélésekor — világos, hogy az érvényes jogrendszer se mozdulatlan);

rezletesebben: kimutatni a gazdasági rendszerek és jog közötti összefüggést, azt tehát, hogy hogyan változik a jog a gazdasági rendszer alakulásával és mennyiben módosul ez utóbbi a jog kereteket, korlátot szabó előírásai következtében;

az adott államforma hogyan determinálja a jogot és hogyan védi az a fennálló államkeretet;

milyen hatással van a jog kialakulására az osztályok erőviszonya és hogyan segítheti elő, vagy gátolhatja azok kifejlődését a jog;

a jogtudomány fejlettsége mennyire hat a jog formájára, tökéletességére;

hogyan erősíti a jog-tudat, az emberekbe felszivódott jogérzék a jog érvényességét, hatását (annál nagyobb, minél inkább megfelel az emberek általános szellemi állapotának, beállítottságának, annál könnyebben fogadják el a törvényeket kötött szabályoknak, tartják azokat magukénak), — erre a jog-tudatra, jog-érzékre hogyan hat a kulturális helyzet, a műveltség.

E semmiesetre sem kimerítő felsorolás után nézzük a konkrét feladatokat. Ebben az esetben valamely kiválasztott, vizsgálódásuk tárgyául vett jogrendszert nézünk kialakulásában és hatásában. Az az általános megállapítás, hogy a jogrendszer a gazdasági viszonyokat fejezi ki, keveset mond. Már Engels megmondotta Feuerbachról írt könyvében, hogy ha a jog a gazdasági rendszert fejezi is ki, történhetik az a körülményekhez képest jól is, rosszul is. Amellett tehát, hogy azt vizsgáljuk, jól fejezi-e ki a szóbanforgó jogrendszer a gazdasági körülményeket, fel kell fednünk még azt a jónéhány, egyáltalán el nem hanyagolható erőt, amelynek együtthatása végeredményben ezt a jogrendet szülte. A jogszociológia konkrét vizsgálódási ága valamely adott, érvényes jogrendet néz és keresi, hogy az általánosan felfedett tényezők melyike hatott arra, milyen mértékben (mennyiségi és minőségi hatóerők), melyik, micsoda domináns tényező adta meg esetleg sajátos jellegét, (a német nemzetiszocialista büntetőjogban például a propagandisztikus szándék) és milyen más, új erők jelentek meg; s az így kialakult jogrendszernek milyen hatása és jelentősége van az adott

államban (Franciaországban kétségkívül nagyobb és fontosabb, mint az újabb demokratikus államokban, ahol a jognak kisebb a társadalmi tekintélye.)

A módszer szintén kettős, analitikus szétbontásra van szükség az egyes összetevők lényegének feltárására és szintézis kell az egész jogrendszer jellegének kimutatására; a hatóerők összességéből meg kell keresni a sajátos jelleget megadó tényezőt. Így tisztázódik előttünk a jog és társadalom közti viszony teljes komplikáltsága; így fosztjuk meg a jogot állítólagos abszolút érvényétől s így járulunk hozzá a társadalom pontos megismeréséhez egy, különösen a polgári demokrácia idején nagyon fontos részlet teljes felfedezésével.

A jog determináltságának bemutatása azonban nem érdeke minden, a társadalom és jog összefüggéseit kutató szociológusnak. A haladó, baloldali értelmiségiekre hárul az a feladat, hogy ezeket a kapcsolatokat a maguk valójában kielemezzék, s világosságot hozzanak a jogalakulás és a jog hatásának problémáikájába. A jogszociológia feladata: tisztulást hozni ebben a kérdésben az elfedés helyett és az eredmények publikálásával is gyöngíteni a jognak, mint az uralkodó osztály eszközének szerepét. A jog azonban nemcsak a tőkés rend függeléke, de elengedhetetlen fegyvere minden osztály-uralomnak. A jogszociológusok feladata tehát az is, hogy tisztázva a komponenseket, amelyek közreműködnek valamely jogrendszer épülésénél, megfelelő elméleti és gyakorlati szempontokat adjanak egy új társadalmi formának a jog kiépítéséhez. Ha az eddig felületes elképzelés helyébe pontos vázát adjuk a szociológia eme szakaszának, ha az egyszerű, felépítményről szóló sémát megtöltjük a jog születésének és életének szabályszerűségeivel és rendszert adunk a jog és társadalom kapcsolatával foglalkozó jogszociológiának, olyan elméletet építünk, amely elősegíti az új társadalom kialakítását.

HEINRICH HEINE: NÉMETORSZÁG

Átköltötte: FALUDY GYÖRGY (Budapest)

Heine élete, működése és hatása *Meissner* biográfiájától és sokezer újságcikktől egészen *Karl Kraus* vagy *Max Brod* könyvéig annyira közzismert, hogy mindezeknek az adatoknak újonnan való felsorakoztatásával hiábavaló munkát vállalnék. Az itt következő vers születéséről csak annyit kívánok feljegyezni, hogy Heine rövid németországi útjáról visszatérve 1844 elején írta Párisban és *Deutschland, ein Wintermärchen* címen jelentette meg híres hamburgi kiadója, Hoffmann & Campe-nél. A verses útleírás Európaszerte óriási feltűnést keltett: mindezek ellenére tudomásom szerint az olvasó csak most, Heine halálának nyolcvanadik fordulója alkalmából kapja kézhez ezt az első magyar fordítást.

Ezzel szemben, amennyire egy bevezetés szűkreszabott keretei megengedik, válaszolni kívánok arra a kérdésre, hogy miért választottam pontos fordítás helyett az *átköltésnek* ezt a szokottnál is szabadabb formáját, mely módot nyújtott nékem arra, hogy Heine verséből nemcsak egyes sorokat és versszakaszokat hagyjak ki, hanem hogy e sorok, versszakok sőt fejezetek helyét Heine mástárgyú verseivel, életkörülményeivel vagy saját impresszióimmal töltssem meg.

Nemrégem egy könyv került kezembe, mely Horatius magyar fordításait gyűjtötte össze a XVI. századtól napjainkig. És, de talán csak azért,